

Demografie van vijf niet-westerse herkomstgroepen vanaf 1972

Andries de Jong

Dit artikel gaat in op de getalsmatige ontwikkeling van vijf niet-westerse herkomstgroepen vanaf 1972. In de jaren zeventig en tachtig vormden Surinamers van de niet-westerse allochtonen de grootste groep, gevolgd door Turken. Vanaf 1999 is het aantal Turken groter dan het aantal Surinamers. De laatste jaren is sprake van een zeer sterke groei van het aantal overig niet-westerse allochtonen. Laatstgenoemden vormen nu tezamen de grootste herkomstgroep. De groei van het aantal Marokkanen is iets achtergebleven bij de groei van het aantal Turken, ondanks de hogere vruchtbaarheid van Marokkaanse vrouwen. Van de belangrijkste herkomstgroepen vormen Antillianen vanaf 1972 voortdurend de kleinste groep.

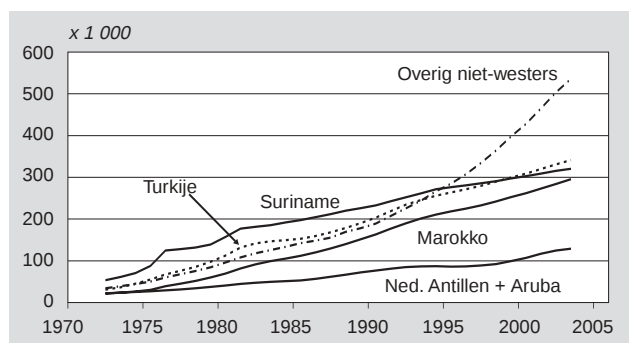
1. Inleiding

Naar schatting telde Nederland in 1972 circa 160 duizend niet-westerse allochtonen. Sindsdien is dit aantal zeer sterk gegroeid, tot 1,6 miljoen in 2003. Elders in dit nummer van *Bevolkingstrends* (De Jong, 2003) wordt ingegaan op de schattingsmethode van het aantal niet-westerse allochtonen in de periode 1972–1994 en op de uitkomsten voor de niet-westerse en westerse allochtonen. In dit artikel wordt ingegaan op de uitkomsten van de schattingsmethode voor vijf herkomstgroepen binnen de totale groep niet-westerse allochtonen. Het gaat hierbij om de volgende herkomstgroepen: Turken, Marokkanen, Surinamers, Antillianen/Arubanen en 'overig niet-westers'.

2. Omvang en opbouw van de bevolking

Grafiek 1 geeft de ontwikkeling van de bevolking voor de vijf herkomstgroepen weer. In 1972 vormden Surinamers de grootste groep, met een geschatte omvang van 54 duizend. De geschatte omvang van de andere vier groepen lag tussen de 20 en 35 duizend. De groep Antillianen (inclusief Arubanen) kende van de vijf onderscheiden groepen veruit het laagste groeitempo. Hierdoor bleef de omvang van deze groep steeds verder achter bij de andere groepen. In 2003 bedroeg het aantal Antillianen 125 duizend. De groei van het aantal Marokkanen is de afgelopen kwart eeuw veel sterker geweest, waardoor het aantal in 2003 uitkomt op 295 duizend. Onder Turken was de groei nog sterker: in 2003 bedroeg het aantal Turken 340 duizend. Terwijl het aantal Turken in 1972 naar schatting slechts ongeveer 10 duizend hoger lag dan het aantal Marokkanen, is het verschil in omvang tussen beide groepen in 2003 gegroeid tot circa 45 duizend.

1. Aantal niet-westerse allochtonen, 1972–2003¹⁾

¹⁾ Tot 1995 geschat.

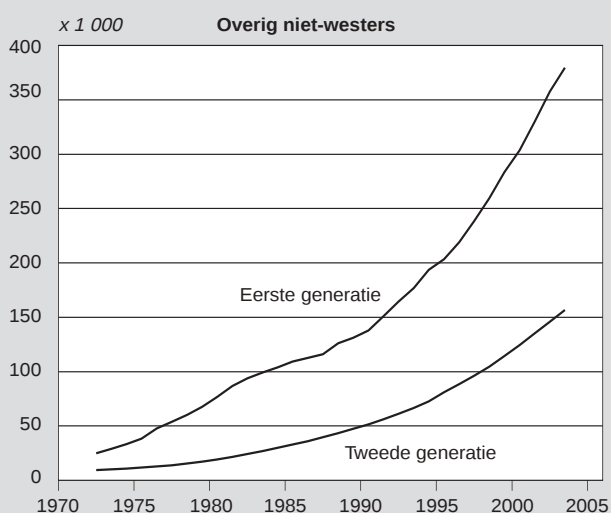
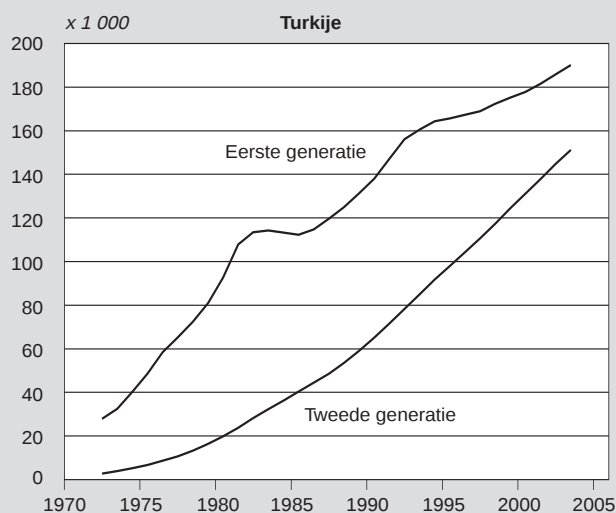
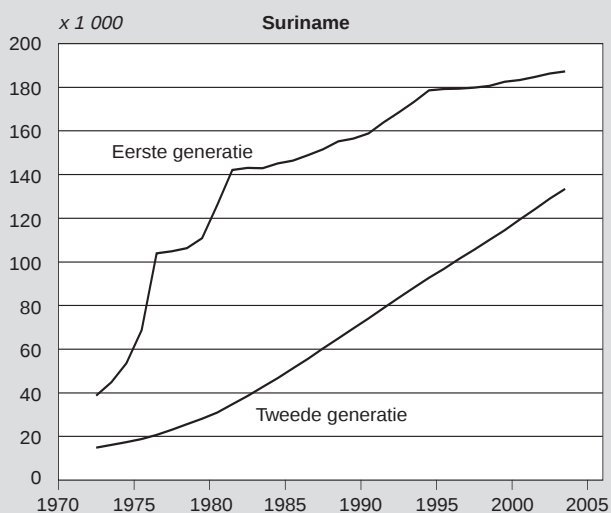
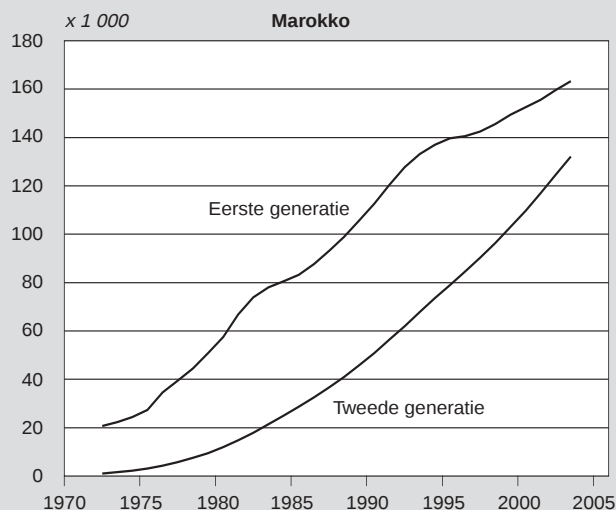
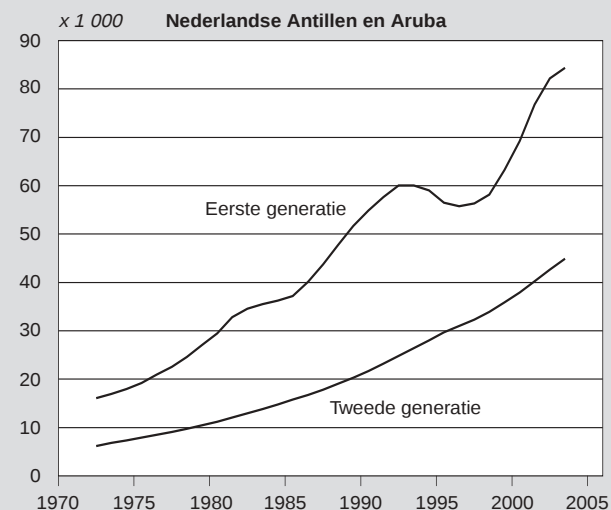
Als de groep 'overig niet-westers' buiten beschouwing wordt gelaten, waren Surinamers tot 1998 de grootste niet-westers allochtone groep. Sindsdien zijn Turken het talrijkst. Het Surinaamse bevolkingsdeel kende kort na 1975 en 1980 enkele groeiversnelingen, die samenhangen met omvangrijke immigratiegolven (zie ook paragraaf 4). Hierdoor liep de groep in Nederland wonende Surinamers in de jaren zeventig en tachtig qua omvang duidelijk uit op de andere vier herkomstgroepen. Na 1995 was sprake van een groeivertraging. In 2003 kwam het aantal Surinamers uit op 320 duizend, ongeveer 20 duizend minder dan het aantal Turken. De groei van de groep 'overig niet-westers' bleef in de jaren zeventig en tachtig achter bij de groei van het aantal Turken en Surinamers. In de jaren negentig trad echter een belangrijke versnelling op in de groei, waardoor hun aantal zeer sterk is toegenomen. In 1995 was het totaal van de overig niet-westerse herkomstgroepen voor het eerst groter dan het aantal Surinamers. In 2003 bedroeg het aantal overig niet-westerse allochtonen ruim 535 duizend, circa 195 duizend meer dan het aantal Turken. De groep 'overig niet-westers' is zeer divers van samenstelling. In 2003 kwamen de meeste allochtonen binnen deze groep uit Irak, Somalië, Iran en Afghanistan.

Grafiek 2 toont de uitsplitsing naar eerste en tweede generatie allochtonen voor de vijf herkomstgroepen. Tot de eerste generatie allochtonen worden alle personen gerekend die in het buitenland zijn geboren. Deze groep is door immigratie tot de Nederlandse bevolking gaan behoren. Bij de tweede generatie allochtonen gaat het om kinderen van de eerste generatie: personen die in Nederland zijn geboren en ten minste één ouder hebben die in het buitenland is geboren.

In 1972 was het aantal Antillianen van de eerste generatie bijna drie keer zo groot als het aantal Antillianen van de tweede generatie. In de afgelopen drie decennia was de relatieve groei onder eerste generatie allochtonen iets sterker. Hierdoor was in 2003 het aantal eerste generatie Antillianen ongeveer twee keer zo groot als het aantal tweede generatie Antillianen. Een ander verschil is dat de groei van de eerste generatie een onregelmatig verloop kende, terwijl die van de tweede generatie zeer regelmatig verliep. Dit hangt samen met fluctuaties in de immigratie (van eerste generatie Antillianen) in de afgelopen decennia.

De verhouding tussen de eerste en de tweede generatie verschilde bij Marokkanen in 1972 sterk van die bij Antillianen: vrijwel alle Marokkanen behoorden tot de eerste generatie. Tussen 1972 en 1995 groeiden de eerste en tweede generatie in vrijwel hetzelfde tempo. Daarna bleef het groeitempo van de eerste generatie achter bij dat van de tweede generatie. Het verschil in omvang tussen deze twee groepen is hierdoor kleiner geworden. In 2003 bedroeg het aantal tweede generatie Marokkanen circa 80 procent van het aantal eerste generatie Marokkanen.

Bij Surinamers was de eerste generatie in 1972 naar schatting ongeveer drie keer zo groot als de tweede generatie allochtonen. Tot begin jaren tachtig kende de groei van de eerste generatie een stormachtig verloop, terwijl die van de tweede generatie zeer traag verliep. In de jaren tachtig trad verandering op in deze situatie. Er was toen sprake van een snelle groei bij de tweede generatie, terwijl de eerste generatie nauwelijks nog in omvang toenam. In de eerste helft van de jaren negentig gold een vergelijkbaar groeitempo voor beide generaties, terwijl de tweede generatie daarna weer sneller groeide dan de eerste generatie. De versnelingen en vertragingen in het groeitempo van de eerste generatie hangen samen met golfbewegingen in het migratiesaldo (zie ook paragraaf 4). In 2003 bedroeg het aantal Surinamers van de twee-

2. Aantal niet-westerse allochtonen: eerste en tweede generatie, 1972–2003¹⁾¹⁾ Tot 1995 geschat.

de generatie ongeveer 70 procent van het aantal eerste generatie Surinamers.

Evenals bij Marokkanen was de omvang van de tweede generatie Turken in 1972 vrijwel nihil. Zowel de eerste generatie als de tweede generatie kenden in de afgelopen dertig jaar een forse groei, waarbij de toename van de eerste generatie aanvankelijk die van de tweede generatie overtrof. Rond 1995 was sprake van een afzwakking van het groeitempo van de eerste generatie, waardoor de tweede generatie qua omvang steeds dichterbij kwam van de eerste generatie. Evenals bij Marokkanen bedroeg het aantal tweede generatie Turken in 2003 ongeveer 80 procent van het aantal eerste generatie Turken.

In 1972 waren onder de overig niet-westerse allochtonen naar schatting bijna drie keer zoveel personen van de eerste als van de tweede generatie. Tot 1990 kenden de eerste en tweede generatie overig niet-westerse allochtonen een gestage groei. Hierna trad bij beide groepen een krachtige versnelling op. Toch was de relatieve groei van de eerste generatie veel sterker, waardoor onder de overig niet-westerse allochtonen in 2003 het aantal personen van de tweede generatie ongeveer 40 procent bedroeg van het aantal personen van de eerste generatie.

In de *grafieken 3 tot en met 7* is voor 1982 en 2002 de leeftijdsopbouw weergegeven voor de vijf herkomstgroepen. In 1982 bevonden zich onder de Antillianen nog nauwelijks 65-plussers. Ook in 2002 was nog sprake van een gering aantal ouderen, waarbij het hoofdzakelijk ging om vrouwen. In 2002 vormden de 20–24-jarigen de grootste groep. Voor zowel 1982 als 2002 gold voor de meeste leeftijdsklassen dat de aantallen mannen en vrouwen elkaar in evenwicht hielden. In de migratiestromen waren mannen en vrouwen doorgaans gelijk vertegenwoordigd.

In 1982 waren er ook onder Surinamers ongeveer evenveel mannen als vrouwen. Vergeleken met de andere vier herkomstgroepen is de aanwas van de piramide tussen 1982 en 2002 relatief beperkt geweest. In 1982 was sprake van een beperkt aantal 65-plussers, circa 3 duizend. In 2002 was het grijze bevolkingsdeel verder toegenomen naar 13 duizend, waarbij de meerderheid van de 65-plussers uit vrouwen bestond. Ook in de leeftijdsklasse 20–64 jaar was sprake van een duidelijk vrouwenoverschot. Dit kan verklaard worden door het feit dat jaarlijks meer vrouwen dan mannen uit Suriname immigrerden.

De leeftijdsopbouw van het Marokkaanse bevolkingsdeel is duidelijk anders. Zowel in 1982 als in 2002 waren de 0–4-jarigen de meest omvangrijke groep. Dit is het gevolg van de hoge vruchtbaarheid van Marokkaanse vrouwen (zie ook paragraaf 3). In de leeftijdsklasse 15–49 jaar viel in 1982 een duidelijke oververtegenwoordiging van mannen op. Dit kan worden verklaard aan de hand van de migratiegeschiedenis. Om het tekort aan ongeschoolde arbeidskrachten op te heffen, kwamen in de late jaren vijftig en in de jaren zestig veel mannelijke arbeidskrachten uit een aantal landen rond de Middellandse Zee naar Nederland. In 2002 bleek de onevenwichtige geslachtsverhouding grotendeels te zijn verdwenen. Bovendien was de bevolking nog jonger geworden. Dit hangt samen met het recht om gezinnen naar Nederland te laten komen: veel gehuwde Marokkaanse vrouwen immigrerden met hun kinderen. Voor 50–69-jarigen is de oververtegenwoordiging van mannen als een erfenis uit het verleden nog zichtbaar.

Voor Turken geldt in grote lijnen hetzelfde als voor Marokkanen. Ook voor de overig niet-westerse allochtonen was in 1982 sprake van een duidelijk overschot van mannen van middelbare leeftijd. Onder overig niet-westerse allochtonen was ook in 2002 nog sprake van een mannenoverschot. Structureel immigreren jaarlijks meer mannen dan vrouwen die behoren tot de overig niet-westerse allochtonen.

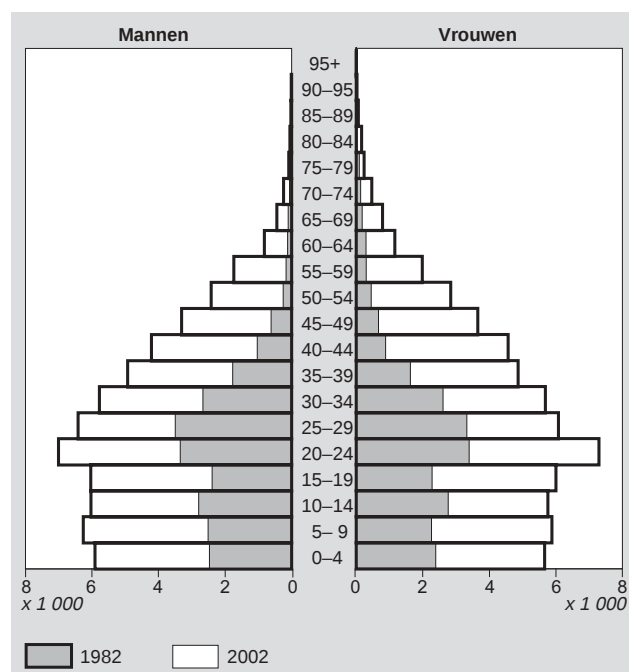
Plausibiliteit van de uitkomsten

Voor de periode 1972–1994 zijn geen gegevens beschikbaar over allochtonen naar herkomstgroep, met uitzondering van gegevens uit de Registrertelling 1992 (Van der Heijdt en Prins, 1993). Toch is

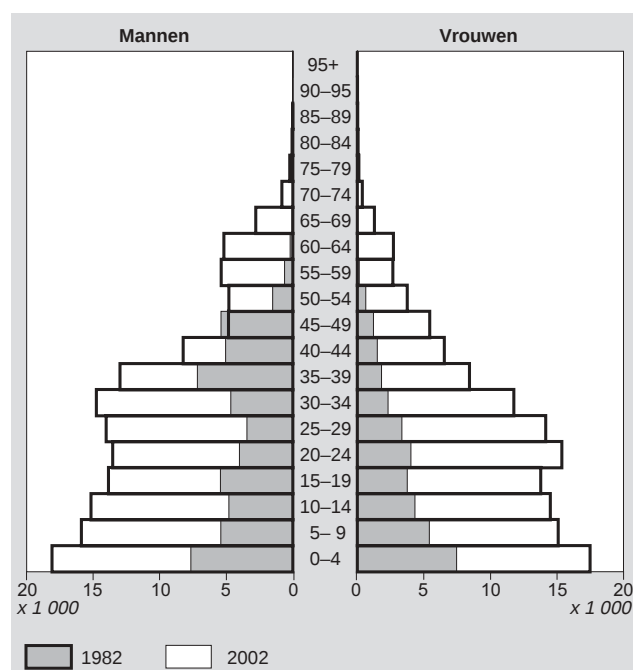
het mogelijk om een indruk te krijgen van de plausibiliteit van de in dit artikel gepresenteerde uitkomsten door deze te vergelijken met gegevens uit andere bronnen.

In het verleden zijn er twee tellingen geweest waarbij allochtonen werden afgebakend op basis van het land van nationaliteit: de Volkstelling 1971 en de Registrertelling 1983 (Verhoef en Tas, 1987). In de Volkstelling 1971 bedroeg het aantal Turken 30 duizend en het aantal Marokkanen 21 duizend. Voor de in dit artikel beschreven schattingsmethode zijn deze aantallen overgenomen voor de uitgangssituatie op 1 januari 1972. Wel is hierbij een schatting gemaakt voor de verdeling in eerste en tweede generatie naar leeftijd. Volgens de Registrertelling 1983 bedroeg het aantal Turken 154 duizend en het aantal Marokkanen 102 duizend. Als deze tellingsgegevens worden vergeleken met de geschatte gegevens, is sprake van relatief kleine verschillen: voor Turken bedroeg het verschil 7 duizend en voor Marokkanen 3 duizend. In beide gevallen zijn de geschatte gegevens lager dan de aantallen

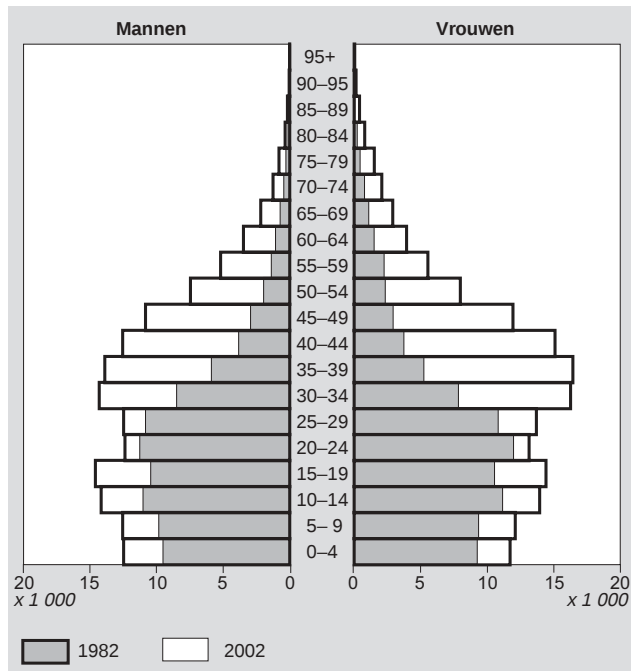
3. Leeftijdsopbouw van Antillianen en Arubanen, 1982 en 2002

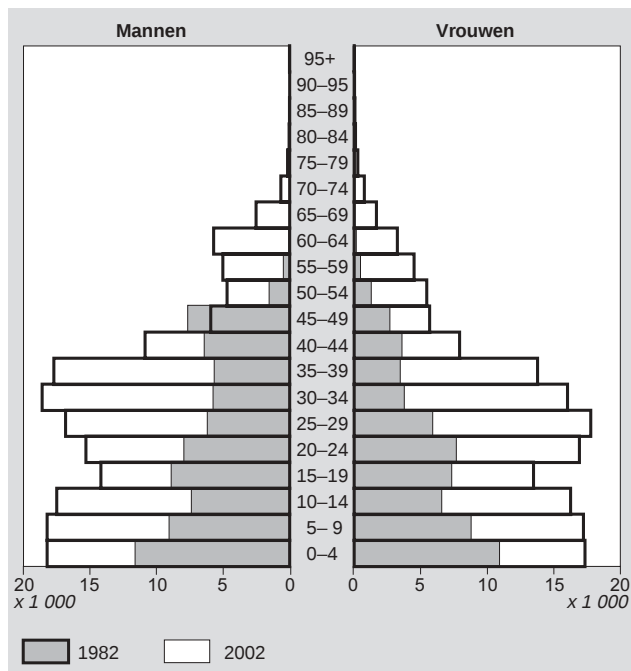
4. Leeftijdsopbouw van Marokkanen, 1982 en 2002

5. Leeftijdopbouw van Surinamers, 1982 en 2002

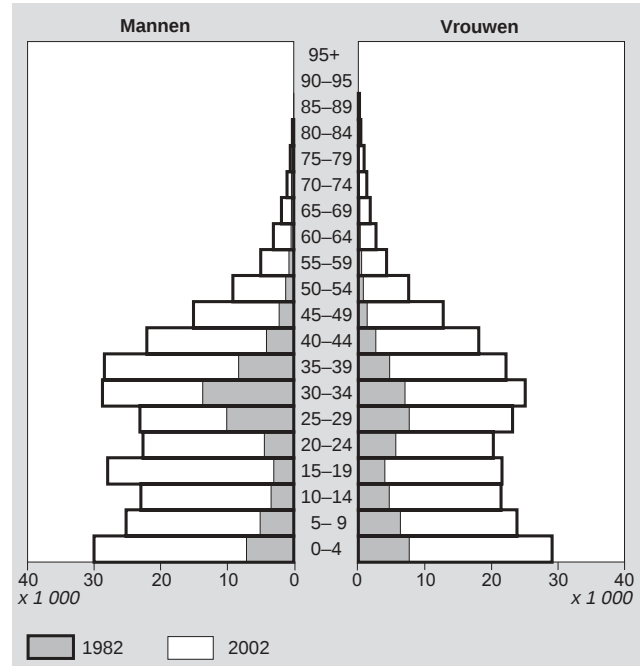

6. Leeftijdopbouw van Turken, 1982 en 2002

op basis van de registrertelling. De verschillen zijn klein *ondanks* een verschil in definitie. Bij de tellingen is gebruik gemaakt van het land van nationaliteit. Bij de schatting is de herkomstgroep, op basis van het land van geboorte van de betreffende persoon dan wel dat van de ouders, gehanteerd. In de praktijk maakt dit verschil in definitie dus niet veel uit voor het aantal Turken en Marokkanen: de eerste generatie houdt haar nationaliteit na aankomst in Nederland aan, terwijl de tweede generatie bij geboorte merendeels de nationaliteit van de ouders krijgt. Vóór 1985 was de nationaliteit van het gezinshoofd bepalend. Vanaf 1985 kreeg een kind, door het in werking treden van de Rijkswet op het Nederlandschap, uitsluitend de niet-Nederlandse nationaliteit als noch de vader, noch de moeder de Nederlandse nationaliteit bezat. Kinderen uit gemengde huwelijken (waarbij de vader of de moeder de Nederlandse nationaliteit had) worden sinds 1985 in de statistiek als Nederlander geteld.

7. Leeftijdopbouw van de overige niet-westerse allochtonen, 1982 en 2002

Het verschil in definitie tussen de tellingen en de schatting is wél van belang voor het aantal Surinamers en Antillianen, aangezien het merendeel van hen de Nederlandse nationaliteit bezit. Door Tas (1986) is een schatting gemaakt waarbij de gehanteerde definitie echter vrijwel overeenkomt met de huidige definitie van herkomstgroep. De door Tas (1984) gepubliceerde gegevens over het aantal personen met geboorteland Suriname en Nederlandse Antillen in 1972 zijn overgenomen voor de bepaling van het aantal eerste generatie Surinamers en Antillianen in de uitgangssituatie op 1 januari 1972. Voor de tweede generatie is een schatting gemaakt volgens de methode die wordt toegelicht in De Jong (2003). Tas (1986) heeft voor 1986 een schatting gepubliceerd. Voor Surinamers komt deze schatting uit op 188 duizend en voor Antillianen op 50 duizend. Vergeleken met de geschatte gegevens leidt dit voor Surinamers tot een verschil van 16 duizend en voor Antillianen tot een verschil van 7 duizend. In beide gevallen valt de schatting hoger uit. Uit nader onderzoek van de cijfers blijkt dat dit verschil vrijwel volledig wordt veroorzaakt door de schatting van de tweede generatie.

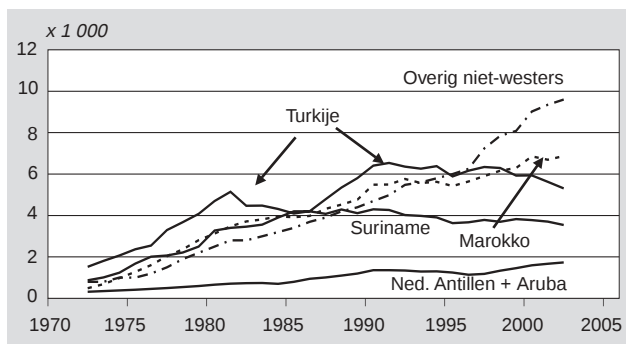
Reubsat (1981) heeft op basis van een representatieve steekproef het aantal Surinamers in 1978 bepaald. In 1978 woonden er volgens Reubsat in Nederland 106 duizend Surinamers van de eerste generatie en 26 duizend Surinamers van de tweede generatie. De schattingsmethode komt op exact dezelfde aantallen uit. Voor 1992 is het mogelijk een vergelijking te maken met de gegevens uit de registrertelling (Van der Heijdt en Prins, 1993). Het aantal Antillianen/Arubanen werd bepaald op 95 duizend, 10 duizend meer dan het aantal volgens de schatting. Het aantal Marokkanen kwam uit op 197 duizend, 7 duizend meer dan geschat. Het getelde aantal Surinamers was 272 duizend, 20 duizend meer dan geschat. Het aantal Turken werd op 243 duizend vastgesteld, 9 duizend meer dan geschat. Vooral voor Antillianen en Surinamers leidt de vergelijking tot aanzienlijke verschillen tussen het getelde en het geschatte aantal. In dit kader is het van belang te melden dat er bij de registrertelling geen sprake is geweest van een volledige telling: 199 gemeenten van de 647 gemeenten waren niet in staat om gegevens aan te leveren. De ontbrekende gegevens zijn geschat. De indruk bestaat dat de Registrertelling 1992 vooral bij de Antillianen en Surinamers tot een overschatting heeft geleid. De telling voor 1995 uit de gemeentelijke basisadministraties leverde voor Antillianen een aantal op dat 9 duizend lager was dan het aantal in 1992 volgens de Registrertelling 1992. Voor Surinamers lag het getelde aantal in 1995 slechts 4 duizend hoger

dan het aantal dat is vastgesteld in de Registertelling 1992. Wordt rekening gehouden met het saldo buitenlandse migratie en de natuurlijke aanwas in periode 1992–1994, dan liggen, uitgaande van de getelde aantallen in 1992, de berekende aantallen Surinamers en Antillianen in 1995 beduidend hoger dan de waargenomen aantallen.

3. Vruchtbaarheid

De groei van de tweede generatie allochtonen wordt grotendeels bepaald door de vruchtbaarheid van allochtone vrouwen van de eerste generatie en voor een klein deel door de vruchtbaarheid van autochtone vrouwen die een relatie hebben met een allochtone man. *Grafiek 8* toont het aantal levendgeborenen uit eerste generatie niet-westerse moeders voor de vijf herkomstgroepen. Het aantal kinderen dat uit Antilliaanse moeders is geboren, bleef gedurende de gehele periode vrij gering. Bij de andere vier herkomstgroepen was het aantal geborenen veel hoger. Tot circa 1990 liepen de aantallen geborenen min of meer met elkaar in pas, waarbij het aantal geborenen uit Turkse moeders het hoogst was. Daarna liepen de ontwikkelingen niet langer parallel. Het aantal geborenen uit Surinaamse en Turkse moeders vertoonde een dalende lijn, terwijl het aantal geborenen uit overig niet-westerse moeders zeer sterk toenam. Het aantal levendgeborenen uit Marokkaanse moeders bleef gestaag toenemen.

8. Aantal levendgeborenen uit eerste generatie niet-westers allochtone moeders, 1972–2003¹⁾

¹⁾ Tot 1995 geschat.

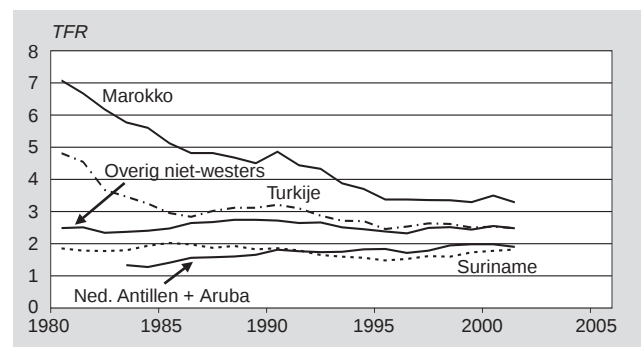
Aangezien de ontwikkeling van het aantal geborenen in de verschillende bevolkingsgroepen zowel door het aantal vrouwen in de vruchtbare leeftijd als door de vruchtbaarheidscijfers in deze leeftijd wordt bepaald, geeft deze ontwikkeling geen goed beeld van vruchtbaarheidsverschillen in de betreffende bevolkingsgroepen. Een betere indicatie wordt verkregen aan de hand van het totaal leeftijdsspecifiek vruchtbaarheidscijfer (TFR). Dit cijfer wordt berekend als de som van de leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers over alle vruchtbare leeftijden; het geeft een indicatie van het gemiddeld kindertal per vrouw. Voor de schatting van het aantal allochtonen vanaf 1972 is gebruikgemaakt van een schatting van het aantal levendgeborenen naar leeftijd van de moeder (De Jong, 2003). Door combinatie van het geschatte aantal levendgeborenen naar leeftijd van de moeder en de geschatte leeftijdsopbouw van de vrouwen kunnen leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers worden berekend. Het verloop van de TFR voor elk van de vijf herkomstgroepen is weergegeven in *grafiek 9*. De cijfers dienen met de nodige voorzichtigheid te worden gebruikt, aangezien zowel voor de geboorte naar leeftijd van de moeder als voor de leeftijdsopbouw van vrouwen sprake is van een schatting. Omdat er vóór 1980 in de verschillende herkomstgroepen slechts een gering aantal geboorten plaatsvond en het aantal vrouwen in de vruchtbare leeftijd eveneens klein was, is ervoor gekozen de cijfers pas vanaf 1980 te presenteren. Voorts dient rekening te worden gehouden met het feit dat het kinderen betreft die in Nederland zijn geboren. De TFR hoeft daarom geen afspiegeling te zijn van het gemiddeld kindertal. Veel vrouwen zijn in het kader van gezinshereniging

naar Nederland gekomen, samen met kinderen die ze al in het land van herkomst hadden gekregen.

Volgens de schatting hadden Marokkaanse vrouwen in 1980 veruit de hoogste vruchtbaarheid, met een TFR van 7,1. Turkse vrouwen kwamen op de tweede plaats met een geschatte TFR van 4,8. Voor Surinaamse vrouwen gold een geschatte TFR van 1,9. Voor de overig niet-westerse vrouwen bedroeg de TFR 2,5. Voor Antilliaanse vrouwen zijn pas vanaf 1983 geboortecijfers beschikbaar. De geschatte TFR van deze groep bedroeg in dat jaar 1,3.

De vruchtbaarheid van Marokkaanse vrouwen is de afgelopen twee decennia vrijwel continu gedaald; in 2001 was hun TFR 3,2. Bij Antilliaanse vrouwen was sprake van een stijging. In 1998 bedroeg de TFR 2,0, en sindsdien is deze gelijk gebleven. Bij Turkse vrouwen was in eerste instantie sprake van een sterke daling naar 3,0 in 1987. Vervolgens steeg de vruchtbaarheid van Turkse vrouwen licht. Vanaf 1991 vond een duidelijke daling van de vruchtbaarheid plaats: in 1995 bedroeg de TFR van Turkse vrouwen 2,5. Sindsdien ligt de TFR van Turkse vrouwen op een stabiel niveau. Bij Surinaamse vrouwen is, in vergelijking met de vorige groepen, sprake van een vrij vlak verloop van de vruchtbaarheid. Tussen 1985 en 1995 daalde de TFR van 2,0 naar 1,5. Vervolgens was sprake van een stijging naar 1,8 in 2001. Voor de overig niet-westerse vrouwen gold voor de gehele periode een (deels geschatte) TFR van ongeveer 2,5.

9. Totaal leeftijdsspecifieke vruchtbaarheidscijfers van eerste generatie niet-westers allochtone vrouwen, 1980–2002¹⁾

¹⁾ Tot 1995 geschat.

De vruchtbaarheid van Marokkaanse vrouwen lag hoger dan die van Turkse vrouwen. Zowel Turkse als Marokkaanse vrouwen hadden een hogere vruchtbaarheid dan autochtone vrouwen. Schoorl (1988) meldt dat gezinnen van Turkse en Marokkaanse immigranten kleiner zijn dan gezinnen in de herkomstlanden. Het is mogelijk dat geïmmigreerde vrouwen, door het verblijf in ons land, de Nederlandse voorkeur voor een kleiner gezin geleidelijk overnemen. In 1984 was er echter nog geen sprake van een verschil in gewenst kindertal tussen immigranten en vrouwen in Turkije en Marokko. Tevens is het volgens Schoorl mogelijk dat het *gewenste* kindertal in Nederland gemakkelijker valt te realiseren door de ruime beschikbaarheid van voorbehoedsmiddelen. Het percentage vrouwen dat geboorteregeling toepast, is veel hoger dan in de landen van herkomst. Bij de verklaring van de daling van de vruchtbaarheid die zich vooral bij Marokkaanse vrouwen, en in mindere mate bij Turkse vrouwen, heeft voorgedaan, wordt door Tesser et al. (1999) gewezen op ontwikkelingen in het onderwijs en op de arbeidsmarkt. Het opleidingsniveau is gestegen, en daarmee ook de lengte van het onderwijstraject. Dit kan zowel leiden tot een daling van het gemiddeld kindertal als tot uitstel van geboorte. Hooghiemstra en Merens (1999) melden dat in samenhang met het opleidingsniveau ook de arbeidsparticipatie is gestegen. Ook dit zal uitstel van geboorte tot gevolg hebben.

Plaasibiliteit van de uitkomsten

Zoals vermeld is er met betrekking tot de gepresenteerde vruchtbaarheidscijfers sprake van een aanzienlijke onzekerheid. Verge-

lijking met cijfers uit andere bronnen kunnen de geschatte cijfers in een breder perspectief plaatsen. Verhoef en Tas (1987) presenteren berekeningen aan de hand van vruchtbaarheidscijfers voor vijfjaarsleeftijdsgroepen. Voor 1980 kwam de berekende TFR naar land van nationaliteit voor Marokkanen uit op 7,0 (0,1 lager dan de schatting) en voor Turken op 4,8 (gelijk aan de schatting). Tas (1986) meldt voor Surinaamse vrouwen voor 1985 een TFR van 2,0 (gelijk aan de schatting), volgens dezelfde definitie van allochtonen als die welke in dit artikel is gebruikt. Voor Antilliaanse vrouwen kwam het cijfer in 1985 uit op 1,4 (gelijk aan de schatting). Er is dus sprake van zeer geringe verschillen tussen de schattingen in dit artikel en de schattingen van bovengenoemde auteurs.

Prins (1991) heeft op basis van de Registertelling 1990 (met deels geschatte cijfers) de TFRs berekend op basis van het geboorteland van de moeder. Voor Surinaamse vrouwen leidde dit voor 1989 en 1990 tot een cijfer van 1,9 en voor Antilliaanse/Arubaanse vrouwen tot een cijfer van 1,7. Beide cijfers zijn vrijwel gelijk aan de geschatte cijfers (respectievelijk 1,9 en 1,8). Voor Marokkaanse vrouwen werd de TFR door Prins op 4,9 bepaald en voor Turkse vrouwen op 3,2. Deze cijfers zijn gelijk aan de geschatte cijfers. Van der Erf en Tas (1991) hebben overigens voor Marokkaanse en Turkse vrouwen TFRs bepaald op basis van nationaliteit. De uitkomsten zijn vrijwel gelijk aan de uitkomsten die Prins presenteert.

4. Buitenlandse migratie

Het aantal niet-westerse allochtonen dat jaarlijks naar Nederland migreert, vertoont een karakteristiek patroon van sterke fluctuaties (*grafiek 10*). De pieken en dalen lijken zowel met politieke en economische ontwikkelingen in het land van herkomst als met die in Nederland te maken te hebben.

De economische ontwikkelingen in Nederland lijken van grote invloed te zijn op de immigratie van Antillianen: de recessie in de eerste helft van de jaren tachtig en negentig ging gepaard met een daling van de immigratie, terwijl de hoogconjunctuur in de tweede helft van de jaren tachtig en negentig samenviel met een sterke stijging. Op basis van gegevens uit het Centraal Register Vreemdelingen blijkt dat arbeidsmigratie (nog steeds) een belangrijk migratiemotief is voor Antillianen. In 2001 lag het aandeel van dit migratiemotief op ongeveer 25 procent, tegen circa 5 procent bij de overige vier allochtone groepen. De stijgingen en dalingen in de immigratie leiden enkele jaren later, in verzwakte vorm, tot stijgingen en dalingen in de emigratie. Inmiddels is ongeveer 45 procent van de immigranten (vanaf 1972) weer teruggekeerd. Het migratiesaldo vertoont over het algemeen hetzelfde patroon als de immigratie, echter op een lager niveau. Per saldo zijn vanaf 1972 circa 80 duizend Antillianen naar Nederland gekomen.

De immigratie uit Suriname hield in het verleden vooral verband met politieke ontwikkelingen in Suriname. De pieken in de jaren zeventig hingen samen met de onafhankelijkheid van Suriname. Rond 1975, het jaar waarin Suriname onafhankelijk werd, kwam de eerste immigratiegolf. In 1979 en 1980, de laatste jaren waarin de Nederlandse nationaliteit nog automatisch kon worden verworven, kwam de tweede immigratiegolf. Vooral de vrees voor mogelijke onlusten na de onafhankelijkheid deed in het bijzonder Hindoestanen, en in mindere mate Javanen, besluiten Suriname te verlaten toen dat juridisch nog mogelijk was (Heeren, 1988). De emigratie naar Suriname was zeer stabiel in de periode 1972–2002. Inmiddels is ongeveer 25 procent van de immigranten weer vertrokken. Dit heeft per saldo geleid tot de komst van bijna 170 duizend Surinamers.

In de jaren zestig kwamen jaarlijks 2 tot 5 duizend Marokkanen naar Nederland. Destijds bestond in Nederland een tekort aan lager opgeleid personeel, waardoor bedrijven buitenlandse arbeiders gingen aantrekken uit landen rond de Middellandse Zee. In 1973, het jaar van de oliecrisis, werd een wervingsstop ingesteld voor werknemers uit het Middellandse-Zeegebied. Legale arbeidsmigratie vanuit Marokko (en andere wervingslanden) was nauwelijks meer mogelijk. Toch bleef de immigratie uit Marokko in de

jaren zeventig stijgen, mede door het proces van gezinshereniging (Nicolaas et al., 2003a). De immigratie in de jaren tachtig en negentig kwam steeds meer in het teken te staan van gezinsvorming: vestiging in Nederland vanwege een huwelijk of niet-gehuwd samenwonen (vaak met een tweede generatie allochtoon). In 2001 kwamen twee op de drie Marokkanen naar Nederland wegens gezinsvorming en kwam één op de vier wegens gezinshereniging. Opvallend is dat de immigratie van Marokkanen in 1980 en 1990 de grootste pieken vertoonde. Dit waren jaren van hoogconjunctuur, wat doet vermoeden dat de immigratie toch een relatie vertoont met ontwikkelingen in de economische groei. Opvallend is de relatief lage immigratie in de tweede helft van de jaren negentig, toen het in Nederland economisch gezien beter ging. De emigratie was beduidend kleiner dan de immigratie en vertoonde tot het midden van de jaren negentig een opgaande lijn. Sindsdien is sprake van een daling. Ongeveer een kwart van de immigranten die vanaf 1972 naar Nederland kwamen, is inmiddels weer vertrokken. Tussen 1972 en 2002 zijn per saldo 145 duizend Marokkanen naar Nederland gekomen.

Het migratiepatroon van Turken lijkt sterk op dat van Marokkanen. Het belangrijkste verschil is dat de emigratie naar verhouding hoger ligt: circa 35 procent van de immigranten die vanaf 1972 naar ons land kwamen, is weer vertrokken. Per saldo zijn vanaf 1972 ongeveer 165 duizend Turken naar Nederland gekomen, 20 duizend meer dan het aantal Marokkanen dat er in die periode bijkwam.

De migratie van overig niet-westerse allochtonen houdt vooral verband met asielmigratie: in 2001 bestond ruim de helft van hen uit asielmigranten. De sterke stijging van de immigratie van overig niet-westerse allochtonen hangt dan ook grotendeels samen met de sterke toename van het aantal asielzoekers na 1985. Het beleid was erop gericht deze stroom te beperken door aanpassing van de opvangprocedure. Tevens werden de regels voor gezinshereniging en gezinsvorming aangepast, evenals die voor inschrijving in de gemeentelijke basisadministratie. Dit leidde tot een daling van de immigratie van allochtonen in 1994 en 1995. Hierna nam de immigratie opnieuw toe. De groep (asiel)migranten die in deze periode naar Nederland kwam, was sterk wisselend van samenstelling. Uit Nicolaas et al. (2003b) blijkt dat in het begin van de jaren negentig veel (niet-westerse) asielmigranten afkomstig waren uit Somalië, eind jaren negentig uit Afghanistan en Irak, en recent, naast de twee laatstgenoemde landen, uit Angola, Sierra Leone en de voormalige Sovjet-Unie. Opvallend is dat maar liefst 40 procent van de immigranten die na 1972 naar Nederland zijn gekomen, ons land inmiddels weer heeft verlaten. Mogelijk hangt dit samen met de afgifte van tijdelijke verblijfsvergunningen aan asielzoekers. Tussen 1972 en 2002 zijn per saldo 415 duizend overig niet-westerse allochtonen naar Nederland gekomen. Het aandeel van de overig niet-westerse allochtonen in het migratiesaldo wordt in snel tempo groter. In 2002 bestond ongeveer twee derde van het migratiesaldo van niet-westerse allochtonen uit deze groep.

Literatuur

Erf, R.F. van der, en R.F.J. Tas, 1991, Niet-Nederlanders op 1 januari 1991. Maandstatistiek van de Bevolking, september 1991, blz. 14–25. CBS, Voorburg/Heerlen.

Jong, A. de, 2003, Schatting aantal niet-westerse allochtonen in afgelopen kwart eeuw. Bevolkingstrends 51(3), blz. 50–53. CBS, Voorburg/Heerlen.

Heijdt, J. van der, en C.J.M. Prins, 1993, Registertelling 1 januari 1992. Belangrijkste uitkomsten. Maandstatistiek van de Bevolking, juni 1993, blz. 21–31. CBS, Voorburg/Heerlen.

Heeren, H.J., 1988, Migratie en minderheden: een actueel thema. In: Heeren, H.J. (red.), Migranten en minderheden (5), blz. 2–11. NIDI, Den Haag.

Hooghiemstra, B.T.J. en J.G.F. Merens, 1999, Variatie in participatie. Achtergronden van arbeidsdeelname van allochtone en autochtone vrouwen. Cahier 159. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

Nicolaas, H., A. Sprangers en H. Witvliet, 2003a, Arbeidsmigranten en hun gezinnen. Bevolkingstrends 51(2), blz. 20–23. CBS, Voorburg/Heerlen.

Nicolaas, H., A. Sprangers en H. Witvliet, 2003b, Ontwikkelingen in de volgmigratie van asielmigranten. Bevolkingstrends 51(2), blz. 13–19. CBS, Voorburg/Heerlen.

Prins, C.J.M., 1991, Totaal periodiek vruchtbaarheidscijfer naar geboorteland van de moeder, 1989/1990. Maandstatistiek van de Bevolking, oktober 1991, blz. 12–13. CBS, Voorburg/Heerlen.

Reubsat, Th. J. M., 1981, Surinamers in Nederland. Omvang en samenstelling van de bevolking en enige consequenties. Instituut voor Toegepaste Sociologie, Nijmegen.

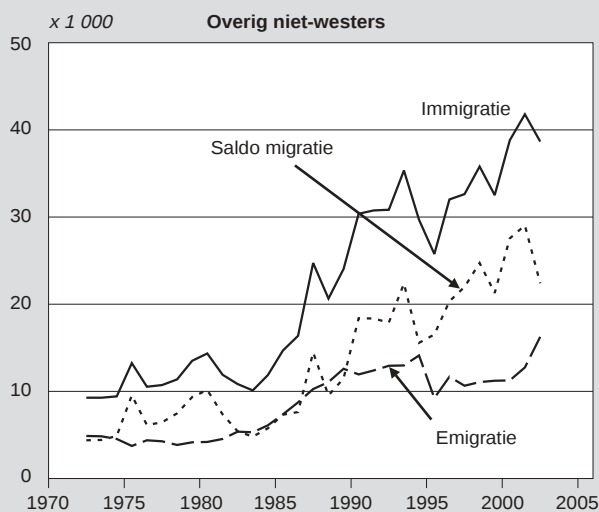
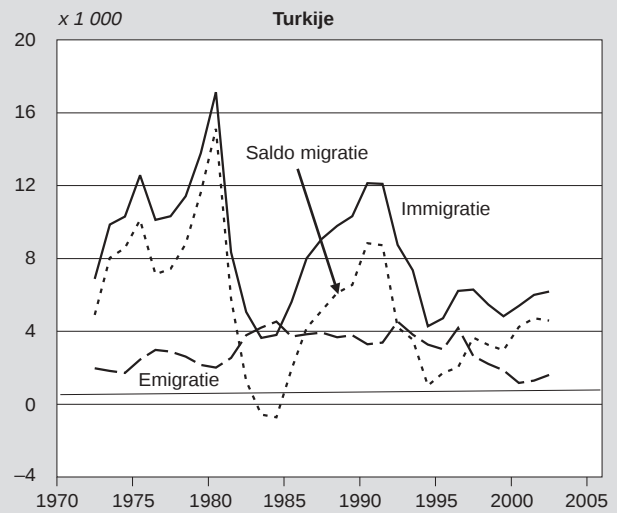
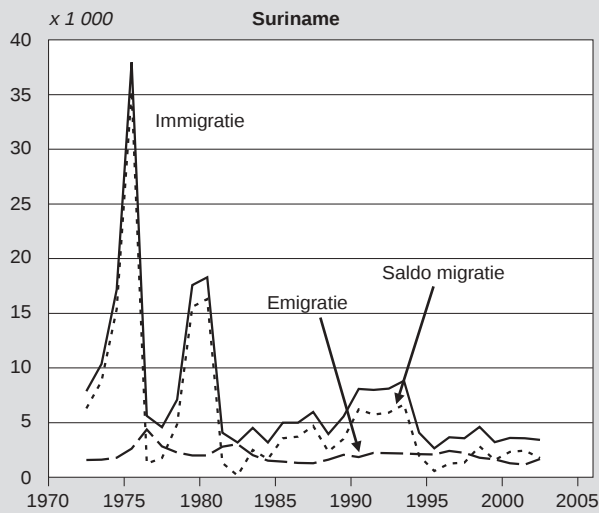
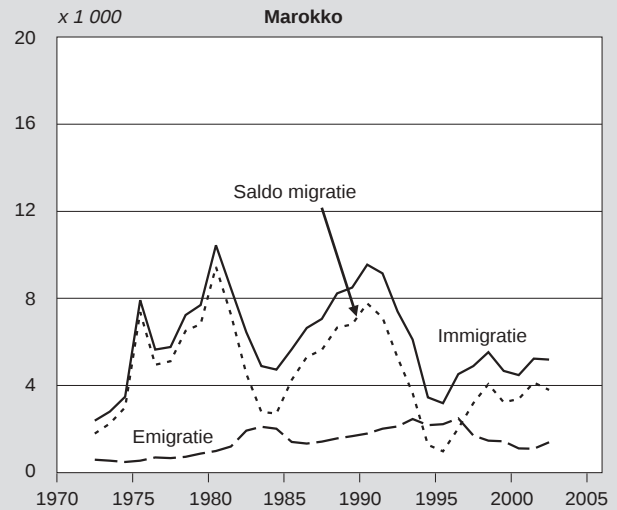
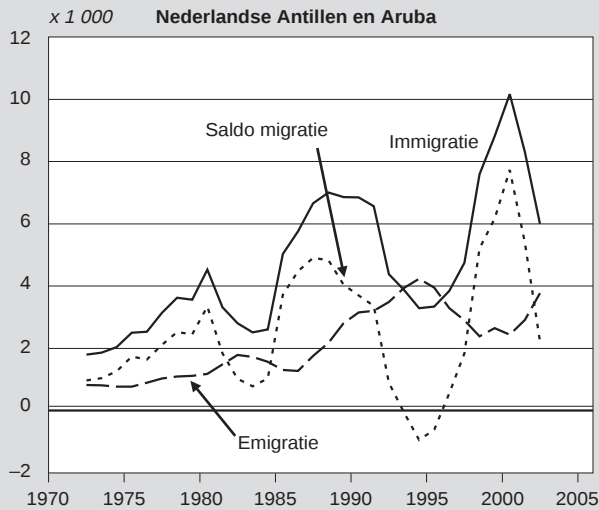
Schoorl, J.J., 1988, Kindertal en geboorteregeling bij vrouwen uit Turkije en Marokko in Nederland: 'assimilatie'? In: Heeren, H.J. (red.), Migranten en minderheden (5), blz. 32–47. NIDI, Den Haag.

Tas, R.F.J., 1984, De demografische ontwikkeling van de Surinaamse en Antilliaanse bevolking in Nederland, 1971–1984. Maandstatistiek van de Bevolking, december 1984, blz. 37–78. CBS, Voorburg/Heerlen.

Tas, R.F.J., 1986, De demografische ontwikkeling van de Surinaamse en Antilliaanse bevolking in Nederland, 1971–1986. Maandstatistiek van de Bevolking, oktober 1986, blz. 25–39. CBS, Voorburg/Heerlen.

Verhoef, R. en R.F.J. Tas, 1987, Demografie van de niet-Nederlandse bevolking in Nederland; 1985. Maandstatistiek van de Bevolking, maart 1987, blz. 23–39. CBS, Voorburg/Heerlen.

Tesser, P.T.M., J.F.G. Merens en C.S. van Praag, 1999, Rapportage minderheden 1999. Cahier 160. Sociaal en Cultureel Planbureau, Den Haag.

10. Buitenlandse migratie van niet-westerse allochtonen, 1972–2002¹⁾¹⁾ Emigratie: inclusief administratieve correcties.